
Ю.В. Діденко

канд. геол. наук,
учений секретар Науково-видавничої ради НАН України
e-mail: Didenko.Y@nas.gov.ua
<http://orcid.org/0000-0002-1198-6157>

М.В. Язвинська

канд. геол. наук,
мол. наук. співроб.
Видавничого дому "Академперіодика" НАН України
e-mail: yazvynska@nas.gov.ua
<http://orcid.org/0000-0002-1074-7525>

**ПЕРСПЕКТИВИ ВХОДЖЕННЯ
АКАДЕМІЧНИХ НАУКОВИХ ВИДАНЬ
ДО НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗ ДАНИХ**

<https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.337.061>

Проаналізовано наукову періодику Національної академії наук України на відповідність вимогам світових наукометричних баз даних. Показано, що 60 % академічних журналів належним чином представлені в електронному просторі, однак загалом видання установ НАН України потребують значного покращення показників їхньої представленості у світовому інформаційному просторі. Розглянуто причини неналежного представлення академічної періодики у мережі Інтернет та перспективи входження до провідних баз даних.

Ключові слова: наукове періодичне видання, Національна академія наук України, наукометричні бази даних.

Завдання, що постали сьогодні перед ученими стосовно інтеграції у світове наукове співтовариство, потребують не тільки конкретних заходів, спрямованих на підвищення якості та результативності наукових досліджень, а й значних зусиль зі створення системи українських наукових журналів міжнародного рівня. На думку експертів, досягнення "видимості" та "цитованості" українських публікацій можливе лише за умови відповідності якості публікацій і журналів у цілому міжнародним стандартам, які є орієнтирами для виробників та експертів міжнародних баз даних у процесі відбору наукових журналів для індексування у цих ресурсах.

Оцінювання можливості входження журналів до наукометричних баз має відомі мінімальні критерії: наявність обов'язкових англомовних резюме, міжнародного складу редколегії та авторів, унормування питань охорони авторського права, дотримання процедури попереднього рецензування статей, посилення на цей журнал у публікаціях, які вже були реферовані в *Scopus / WoS*, періодичність виходу, застосування для статей цифрових ідентифікаторів об'єктів *DOI*, якісна сторінка, якісний веб-ресурс в Інтернеті.

Згідно з постановою Президії НАН України від 08.02.2017 № 28 "Щодо експертної оцінки системи досліджень та інновацій України" відділенням НАН України з метою підвищення ефективності інтеграції вітчизняних учених у світову наукову спільноту, належного представлення здобутків вітчизняної науки у світовому інформаційному просторі протягом першого півріччя 2017 року доручено перевірити відповідність наукових періодичних видань наукових установ вимогам світових наукометричних баз даних *Scopus* і *Web of Sciences* та подати до Науково-видавничої ради НАН України пропозиції щодо оптимізації та удосконалення мережі наукових періодичних видань.

За інформацією, поданою практично всіма відділеннями НАН України, їхня мережа наукових періодичних видань нині є оптимальною та не потребує удосконалення.

Однак результати ретельного аналізу представлення в Інтернеті академічної періодики з урахуванням основних вимог міжнародних наукометричних і реферативних баз, який щороку виконує група науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України, свідчить, що значна кількість видань не відповідає сучасним вимогам.

На сьогодні Національною академією наук України та її установами здійснюється випуск 344 назв періодичних видань — журналів, збірників наукових праць, альманахів, часописів тощо. Це близько 13 % від загальної кількості наукової періодики України. НАН України є співзасновником 90 журналів та 38 збірників наукових праць. Окрім цього установи НАН України видають 216 назв журналів і збірників.

Співзасновниками багатьох з цих видань є не тільки установи НАН України. Із видань, засновниками чи співзасновниками яких є НАН України та її установи, неакадемічні організації випускають 70 періодичних видань (2 з 90 журналів НАН України, 46 з 97 журналів установ НАН України та 22 з 119 збірників установ НАН України). Більшість з цих видань повинні до кінця 2018 року пройти процедуру переєстрації друкованого засобу масової інформації у зв'язку зі зміною складу співзасновників на підставі Закону України "Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації", який набув чинності 01.01.2016. Цим Законом внесено зміни до Закону України "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні" і визначено, що органи державної влади, інші державні органи та органи місцевого самоврядування не можуть бути засновниками (співзасновниками) друкованих засобів масової інформації, а також установлено

відповідний механізм реформування друкованих засобів масової інформації та вихід органів державної влади, інших державних органів та органів місцевого самоврядування зі складу співзасновників видань. Це гарний привід розпочати оптимізацію мережі періодичних видань НАН України та напрацювання кроків з підтримки найактивніших з них.

З метою перевірки відповідності наукових періодичних видань вимогам світових наукометричних баз даних та на виконання постанови Президії НАН України редакціям був надісланий опитувальник, складений з урахуванням основних критеріїв баз даних (БД).

Під час конференцій "Наукова періодика: традиції та інновації", в аналітичних матеріалах Науково-видавничої ради НАН України ти на сторінках численних публікацій неодноразово наголошено на одній з основних вимог світових наукометричних і реферативних баз, а саме — наявність у наукового журналу власного веб-ресурсу в мережі Інтернет. Ситуація щороку змінюється на краще — за останній рік власні веб-сайти з'явилися ще у 10 % академічних видань, тож нині вже 60 % видань належним чином представлені в електронному просторі та "видимі" світовій науковій спільноті.

Найкраща ситуація з власними сайтами у загальноакадемічних журналах та журналів Відділення економіки. Відсутні веб-ресурси у більшості установ Відділення інформатики, Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства, у половини установ Відділення фізики та астрономії, Відділення наук про Землю, Відділення загальної біології, Відділення історії, філософії та права та Відділення літератури, мови та мистецтвознавства.

Власні веб-сторінки відсутні у більшості видань, які перевидаються закордонними видавцями. Експертна рада БД *Scopus* наголошує на тому, що перекладна версія журналу розглядається як самостійне видання. Розміщення журналу на платформі установи-видавця та / або перевидавця не замінює власного сайту видання. Сайт видавця в даному випадку розглядається як агрегатор і враховується в переліку баз даних та інших інформаційних видань, що опрацьовують журнал. Наявність сайту, на думку команди *Scopus* та *CSAB* (експертна рада БД *Scopus*), — це необхідна умова для журналу, який індексується в міжнародній міждисциплінарній БД та передбачає посилання на платформи організацій, які видають журнал.

Ще одна з основних вимог — наявність англomовних метаданих до всіх наукових статей — не виконується більшою частиною (майже 60 %) журналів. Можливо, однією з причин цього є недостатня обізнаність редакцій. Метадані — реферативна інформація, яка складається з: бібліографічного опису статті (автор, афіліація, назва статті (публікації), назви журналу, вихідних даних (рік, том, номер, сторінковий інтервал), авторського резюме (анотація, реферат), ключових слів. Журнал повинен мати англomовний варіант назви та публікувати англomовний варіант анотацій до всіх наукових статей.

Розміщення постатейних ПДФ не увільняє від необхідності розміщення нормальних "домашніх" сторінок для кожної статті відповідно до вимог Агентства *CrossRef* та БД. Також цей варіант дозволяє швидко розмістити не-

обхідну інформацію, а повнотекстову версію відкласти або запропонувати за передплатою.

Необхідною умовою плідної участі журналу в розвитку цілісної системи знань є політика дотримання етичних норм, прийнятих міжнародним науковим співтовариством. Міжнародні стандарти етики наукових публікацій (<http://publicationethics.org/resources/international-standards>), розроблені Комітетом з етики наукових публікацій (*The Committee on Publication Ethics — COPE*). Публікаційна етика — система моральних норм і підходів, прийнятих науковою спільнотою для запобігання будь-яких порушень цих норм як у своїй роботі, так й у взаємовідносинах з усіма учасниками процесу наукових публікацій: авторами, рецензентами, редакторами, видавцями, розповсюджувачами та читачами. Заява про дотримання публікаційної етики наявна лише на ресурсах 18 видань.

Краща ситуація із виконанням вимог щодо закордонних членів редколегій та наявності архівів (понад 70 та понад 80 %).

Викладена вище інформація стосується лише наукових журналів, до складу співзасновників яких Національна академія наук України входить як юридична особа. Дещо гірша ситуація склалась зі збірниками наукових праць НАН України і періодичними виданнями (журналами та збірниками), започаткованими науковими установами НАН України. Для отримання інформації щодо таких видань група науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України проаналізувала надану відділеннями НАН України відповідну інформацію, а також опрацювала доступні інтернет-ресурси наукових установ і видань, наявні контрольні примірники та правоустановчі документи.

Аналіз цієї інформації показав, що майже всі відділення не знають точної кількості власних періодичних видань. Загалом відділення НАН України мали повідомити про 254 видання (97 журналів установ та 119 збірників установ, а також 38 збірників НАН України). Реально відділення подали інформацію про 82 видання установ, тобто не враховано інформацію про 172 видання. Про 70—80 % видань знають відділення математики; механіки; фізики і астрономії; фізико-технічних проблем енергетики. Інші відділення подали інформацію про менш ніж половину видань. Відділення наук про Землю та Відділення хімії зовсім не надали інформації. Відділення історії, філософії та права як періодичні видання врахувало деякі книжкові серії.

До нашого аналізування, результати якого викладено нижче, було залучено саме 82 видання, про які надали відомості відповідні відділення НАН України. Аналіз наявності веб-ресурсів у періодичних видань установ НАН України та їхньої відповідності вимогам до електронних ресурсів засвідчив, що найкраще окремими веб-ресурсами забезпечені періодичні видання відділень економіки та фізико-технічних проблем енергетики, найгірше — Відділення історії, філософії та права. У всіх інших відділеннях окремі сайти мають 1—2 видання установ. Два з восьми представлених журнали установ Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства не мають власних

сайтів взагалі. Але структура багатьох з цих веб-ресурсів не відповідає вимогам наукометричних баз.

Англомовні частини ресурсів наявні у всіх виданнях, приналежних до установ відділень економіки; механіки; фізико-технічних проблем матеріалознавства, понад 80 % видань відділень історії, філософії та права; математики. Англомовні назви зазначені на ресурсах усіх видань Відділення фізики та астрономії.

Водночас менше половини видань вказали на власних веб-ресурсах міжнародний стандартний номер серіального видання *ISSN*, дуже мало мають окремий код *ISSN* для електронної версії (трохи більше 20 %), багато видань не вказують цей код і у друкованій версії (можливо тому, що не мають міжнародного ідентифікаційного номера взагалі). Відсутність коду *ISSN* взагалі або для електронної версії, відсутність інформації про нього на веб-ресурсі видання є вагомим недоліком і порушенням вимог баз даних, у т. ч. наукометричних.

Також на веб-ресурсах недостатньо представлені метадані наукових статей: лише близько 30 % проаналізованих видань викладають необхідну інформацію. Метаданими статей англійською мовою забезпечені: по 5 видань установ Відділення економіки (з 6); математики (з 12); історії, філософії та права (з 31), по 3 — Відділення механіки (з 4); фізики і астрономії (з 4); фізико-технічних проблем енергетики (з 7).

Інформація щодо входження до наукометричних і реферативних баз даних наявна на сайтах видань або установ-видавців для 1—3 видань майже всіх відділень, у 4 видань установ Відділення економіки і 5 — Відділення історії, філософії та права.

Відомості про дотримання публікаційної етики (*Publication ethics statement*) наведені на веб-ресурсах видань або установ-видавців зазначають лише 20 % проаналізованих видань, у т. ч. 4 видання установ Відділення економіки (з 6).

Цифрові ідентифікатори *DOI* використовують лише сім видань.

Транслітеровані або оформлені відповідно до світових стандартів переліки посилань вимагають від авторів лише деякі видання установ відділень механіки; фізики та астрономії; фізико-технічних проблем енергетики; економіки; історії, філософії та права; літератури, мови і мистецтвознавства.

Втішно, що майже всі видання на веб-ресурсах розміщують власні архіви (деякі з відтермінуванням).

Іноземних фахівців залучають до роботи понад 50 % видань, найактивніше — видання відділень економіки; фізико-технічних проблем енергетики; літератури, мови і мистецтвознавства; математики.

Результати виконаного дослідження періодичних видань академічних установ вказують на загалом низький рівень їхньої відповідності вимогам світових наукометричних баз. Відсутність *ISSN* для друкованих та електронних версій, відсутність власних веб-ресурсів належної структури, відсутність цифрових ідентифікаторів наукових статей, обмеженість англомовних складових ресурсів, брак метаданих і переліків посилань у романській абетці,

низький ступінь залучення іноземних фахівців до роботи видань є істотною перешкодою для включення контенту цих періодичних видань до світового інформаційного простору. Невідповідність цих видань вимогам світових наукометричних баз ставить під сумнів доцільність їх існування.

Висновки. Оцінюючи академічні журнали в цілому та їхню представленість у мережі Інтернет, можна сказати, що відображення академічної періодики поступово наближається до того рівня, щоб бути видимою міжнародному співтовариству, але не встигає за вимогами БД, які щороку стають усе жорсткішими.

Причини неналежного представлення академічної періодики, на наш погляд, полягають у тому, що редколегії не повністю усвідомлюють усю важливість підготовки своїх видань для міжнародних баз даних та необхідність виконання міжнародних видавничих стандартів, потрібних для включення до глобальних індексів цитування.

Велика загальна кількість наукових періодичних видань розпорошує сили науковців-авторів, рецензентів, членів редколегії, редакцій, які не в змозі наповнювати портфелі видань, забезпечувати постійний високий науковий рівень, не кажучи про створення та підтримку англomовного веб-ресурсу та виконання інших формальних вимог БД.

Активізація роботи з метою досягнення "видимості" та "цитованості" академічних видань — стратегічне завдання редакційних колегій та постійна копітка праця редакцій.

Видання, яке мало статус "фахового", автоматично розглядалося спільнотою як наукове і не намагалось докладати зусиль до забезпечення власної якості. Статус фахового "ДАКівського" видання таким чином був шкідливим, а дотримання вимог фаховості заважало дотриманню міжнародних видавничих стандартів, упровадженню вимог світових наукометричних БД і, відповідно, входженню до них.

Неодноразові звернення НАН України до ВАК України, а згодом до МОН України щодо необхідності осучаснення вимог до вітчизняної періодики шляхом наближення критеріїв оцінювання до світових вимог нарешті були почуті. Нещодавно МОН України на своєму сайті розмістив проект нового наказу "Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України", і нині триває його підготовка до ухвалення.

Отже, з огляду на світові тенденції та осучаснення вимог до наукових фахових видань України можна стверджувати, що **перспективи** входження до наукометричних баз даних є у **наукових видань, які мають:**

- міжнародний стандартний номер серіального видання (*ISSN — International Standard Serials Number*) (для друкованого та /або електронного);
- апарат рецензування статей, засади дотримання охорони авторського права та публікаційної етики;
- міжнародний склад редакційної ради; виняток можуть становити журнали, що спеціалізуються на регіональній тематиці; однак ця тематика повинна бути цікава міжнародному співтовариству;

- міжнародний склад авторів (з тим же винятком, що і для редакційної ради);
- чітку періодичність і регулярність виходу у світ чергових випусків видання;
- ідентифікатор статей (*DOI* тощо);
- якісне оформлення статей (структура наукової статті, наявність ілюстративного матеріалу, який демонструє результати дослідження тощо);
- англomовний веб-ресурс, на якому представлена повна інформація про журнал: переконливо викладена політика журналу (описані цілі і завдання журналу), повний склад редакційної ради із зазначенням країни перебування (приналежності) кожного члена ради; зміст та анотації кожної статті, що завантажуються на сайт оперативно відповідно до виходу чергових випусків журналу.

У разі ухвалення нового "Порядку формування Переліку наукових фахових видань України" видання, що не відповідають названим вище критеріям, найближчим часом втратять фаховість, а у перспективі — "відійдуть у вічність".

Yu. V. Didenko, PhD (Geology)
Science Secretary
of the Scientific Publishing Council of the NAS of Ukraine
<http://orcid.org/0000-0002-1198-6157>

M. V. Yazvinskaya, PhD (Geology)
Junior Research Fellow
of the Publishing House "Akadempriodyka" of the NAS of Ukraine
<http://orcid.org/0000-0002-1074-7525>

PROSPECTS OF ENTRY OF ACADEMIC SCIENTIFIC PUBLICATIONS TO SCIENTOMETRIC DATABASES

The scientific periodicals of the National Academy of Sciences of Ukraine are analyzed for conformity with the requirements of world's scientometric databases. It is shown that 60% of academic journals are properly represented in the electronic space, but in general, the publications of the NAS institutions require a significant improvement in their representation in the global information space. The reasons of improper representation of academic periodicals on the Internet and prospects of entry into leading databases are considered.

Keywords: scientific periodicals, National Academy of Sciences of Ukraine, scientometric databases.